

MAGDA HELLINGEROVÁ & MAYA LEOVÁ
A DAVID BREWSTER

UČITELKA Z OSVĚTIMI

Příběh o neobyčejné odvaze
a zachráněných životech

 CPRESS

Učitelka z Osvětimi

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Magda Hellingerová, Maya Leeová, David Brewster
Učitelka z Osvětimi – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Magda Hellingerová

& Maya Leeová

David Brewster

UČITELKA Z OSVĚTIMI

 P R E S S

*Mé matce Magdě Hellingerové Blauové.
Toto je příběh, který chtěla odjakživa vyprávět.*

Obsah

<i>Úvod</i>	9
-------------	---

Část první: Magda

1. Počátek	21
2. Deportace	41
3. Osvětim	57
4. Březinka	75
5. Blockälteste	91
6. Pokusný blok č. 10	111
7. Zpátky do Březinky	131
8. Lagerälteste	147
9. Kontakty v řadách SS: Irma Greseová	167
10. Kontakty v řadách SS: Kramer a Mengele	187
11. Béla	205

12. Odboj	215
13. Pochod smrti	233
14. Malchow	245
15. Osvobození	257

Část druhá: Moje matka jde dál

16. Jak začít nový život	275
17. Odkaz vytetovaného čísla 2318	289

<i>Doslov</i>	301
<i>Poválečný osud nejvýznamnějších osob v tomto příběhu</i>	309
<i>Slovníček pojmů</i>	313
<i>Poděkování</i>	317
<i>O autorech</i>	319

Úvod

Jen velice málo lidí dokáže pochopit, jaké to bylo, být vězněm v táboře Osvětim-Březinka. Chápu to vlastně jen ti, kteří tam byli. A ještě méně lidí dokáže pochopit, jaké to bylo, když byl člověk přinucen zastávat v koncentračním táboře úlohu „vězeňského funkcionáře“. Ocitnout se v pozici, která vám, pokud jste byli dostatečně odvážní a chytrí, umožňovala zachránit pár životů... zatímco jste museli jen bezmocně přihlížet nikdy nekončícímu vraždění mnoha dalších lidí kolem sebe. Neustále žít s vědomím, že vy sami můžete kdykoliv přijít o život jen proto, že nějaký znuděný či naštvaný dozorce usoudí, že jste se ke spolevněni chovali příliš laskavě, ačkoliv jste se prostě jen snažili jednat jako lidská bytost.

Moje matka, Magda Hellingerová Blauová, byla právě takovou vězeňkyní. Její příběh však po většinu jejího života mnoho lidí neznalo a neznala jej ani většina jejích příbuzných.

Magda byla vždy tak trochu tajemná. Navzdory všemu, čím si prošla, nebyla jako mnozí jiní přeživší, kteří po zbytek života dávali na odiv emoční jizvy, které jim po holokaustu zůstaly. Magda se vždy dívala dopředu, byla pozitivní a pracovitá. Když jsme byly já i má sestra starší, občas nám o životě v koncentračních

táborech vyprávěla a zmínila i to, jak specifické bylo její postavení. Vždy však mluvila naprosto věcně, stejně, jako možná nějaká jiná matka vyprávěla svým dětem o tom, jak vyrůstala na statku. A my dvě neměly o tom, jaké to skutečně bylo, ani ponětí. Nakonec jsme pokaždé jen obrátily oči v sloup a zarazily ji: „Tak už toho nech, mami.“

Nakonec, aniž by to komukoliv z nás řekla, svůj příběh sepsala a následně rukopis ještě i upravila. Potom si najala jakéhosi mladíka, který jí rukou psaný text přepsal na počítači, a teprve pak jsme měli možnost si její vyprávění přečíst. Jakákoliv zpětná vazba z naší strany však Magdu nezajímala. V roce 2003, ve věku osmdesáti sedmi let, odnesla svůj rukopis do tiskárny a nechala si ho tam vytisknout ve formě útlého svazku. Poté uspořádala křest knihy, kterým navíc podpořila charitativní organizaci, v níž se angažovala, a prodala několik výtisků. A to bylo vše.

V posledních letech svého života už Magda ani o svém příběhu, ani o tématu holokaustu vůbec nemluvila. Ačkoliv zbývalo ještě mnoho nevyřčeného, ona už zkrátka měla všeho dost. Nechtěla se k truchlivým vzpomínkám na tuto noční můru vracet. Jako by sepsáním těchto vzpomínek zbavila svou mysl hlubokého, potlačeného traumatu. Znovu byla taková, jako bývala dřív. Byla z ní opět žena, která se vždy dívá jen dopředu a která má jasný cíl.

Zemřela ve věku nedožitých devadesáti let a já si až tehdy doopravdy uvědomila, jak spletitý její život byl. Na přelomu 80. a 90. let 20. století poskytla svědectví ve formě audio- a videonahrávek Památníku obětem holokaustu Jad vašem v Izraeli, Muzeu holokaustu ve Spojených státech, Židovskému centru holokaustu v Melbourne a o několik let později institutu Shoah

Foundation, založenému filmovým režisérem Stevenem Spielbergem. Přestože tyto rozhovory trvaly celé hodiny, nám se o nich sotva zmínila. Když jsem se později na tyto nahrávky podívala a poslechla si je, uvědomila jsem si, že maminka tolik spěchala, aby svůj rukopis vydala, že vynechala mnoho detailů. Navíc opomenula zmínit i mnoho jiných důležitých zdrojů, které by její příběh dále obohatily. Byla to například svědectví některých z těch mnoha žen, kterým zachránila život, protože uměla do jisté míry jemně manipulovat s nacisty. Uvědomila jsem si, že maminka ve svém rukopise zveřejnila pouze zlomek celého svého příběhu.

Po její smrti jsem se rozhodla, že chci lépe porozumět tomu, čím si ona i lidé kolem ní museli projít. Při svém pátrání jsem odkryla pozoruhodný a jedinečný příběh ženy, která měla možnost nahlédnout neobyčejně zblízka na jednotky SS (elitní nacistické polovojskové jednotky *Schutzstaffel*), jejich vraždění, lživé a podvodné praktiky a která v sobě našla dostatek vnitřní síly, aby byla schopna povznést se nad krutost a hrůzy nejznámějšího nacistického koncentračního tábora. Odkryla jsem příběh ženy, které se podařilo v táborech přežít déle než tři a půl roku, a navíc zachránit i stovky životů.

O lidech, jako byla Magda, toho bylo napsáno velice málo. Byli to lidé, kteří byli sami vězni, ale zároveň měli z rozkazu SS zodpovědnost za další vězně. Byli to ti, kterým se v koncentračních táborech říkalo „vězeňští funkcionáři“. To, co napsáno bylo, se týká převážně *kápů*, kteří ve většině případů zodpovídali za *komanda* – pracovní oddíly, jež byly otrockou pracovní silou SS. *Kápo*vé pocházeli většinou z řad německých vězňů, typicky ostřílených kriminálků, a byli známí neuvěřitelnou

krutostí. Ostatní vězeňští funkcionáři s nimi byli bohužel většinou házeni do jednoho pytle. I o Magdě panovala mezi některými přeživšími řada předsudků a mylných představ, a to jen kvůli pozici, kterou musela zastávat. Většina obvinění byla založena na pomluvách, jejichž jediným cílem bylo pranýřovat a odsoudit. V letech následujících po holokaustu útočili někteří přeživší Židé na bývalé vězeňské funkcionáře jen proto, že zkrátka potřebovali nějaké viníky. Mnozí, Magdu nevyjímaje, byli obviněni z kolaborace s nacisty. A právě to byl důvod, proč většina těchto bývalých vězeňských funkcionářů raději mlčela. Nechtěli, aby se na ně ukazovalo prstem, raději se snažili vyhnout se dalšímu obviňování.

Kdykoliv se však rozhodneme Magdu či další funkcionáře soudit, opomíjíme jednu zásadní skutečnost: pokaždé když se rozhodli zachránit někomu jinému život, dávali v sázku život vlastní. A právě proto musíme jejich příběhy vyprávět.

Magda nikdy netoužila po tom, aby jí lidé, jimž zachránila život, děkovali. Chtěla jen, aby všichni uznali, že v té neskutečně těžké době udělala vše, co bylo v jejích silách. A podobně jako mnoho dalších přeživších si přála i to, aby lidé přestali holokaust popírat. Toto jsou její slova: „Často jsem si přála, abych měla příležitost zeptat se těch lidí, proč popírají mé utrpení a proč znevažují můj život i životy milionů dalších. Copak jsme si toho nevytrpěli dost, že jsme nyní nuceni poslouchat podobné odmítavé řeči?“ A stejně jako mnozí jiní, chtěla i ona dosáhnout záruky, že se už holokaust nebude nikdy v budoucnu opakovat.

Obracím se na vás, čtenáři, rodiče, učitelé, profesori, vědci, kazatelé, kněží a rabíni. Vysvětlete dětem i široké veřejnosti,

jakých hrůz se nacisté dopustili na lidech všech národností, nejen na národu židovském... Nemohu již zvrátit to, co postihlo mě a bezpočet dalších. Každou noc mě ze spánku budí zlé sny a vzpomínky na prožitá muka. Proto chci vyprávět svůj příběh – aby se lidé jako vy rozhodli, že nedovolí takovému zlu, aby se ještě někdy uchytilo a šířilo.

Magda svůj příběh původně sepsala tak, jak si jej pamatovala. Velice jasně si vybavila jednotlivé události i to, jak jednala s esesáckými zrůdami i svými spoluvězni. Když jsem potom já její příběh vyprávěla znovu a doplňovala přitom obrázek toho, jak život v Osvětimi-Březince během jejího věznění vypadal, snažila jsem se její vzpomínky uchovat tak věrně, jak jen to bylo možné. Zároveň jsem přidala potřebné detaily, aby byl výsledný popis spravedlivý a úplný. Vedle Magdina rukopisu a jejích nahrávek jsem čerpala také ze svědectví dalších přeživších, kteří Magdu znali, a dále i ze svědectví lidí, kteří zastávali podobné funkcionářské pozice. Jako další zdroj mi posloužily i práce různých odborníků. Tam, kde je „pravda“ nejednoznačná, jak už to ostatně v podobných příbězích bývá, nechávám Magdu vyprávět příběh tak, jak ho vyprávěla na základě svých vzpomínek. Toto se týká především interakce mezi lidmi: rozhovory v této knize uvádím tak, jak je Magda napsala nebo převyprávěla ve svých vlastních svědectvích, přičemž je pouze v nutných případech drobně upravuji kvůli lepší srozumitelnosti.

Na závěr tohoto úvodu bych ráda sdílela následující úryvek z otevřeného dopisu doktorky Giselly Perlové, jedné z přeživších

z Osvětimi. Dopis byl publikován pod titulkem „Magda, Lagerälteste z C Lager“ v maďarsky psaných novinách *Új Kelet* v Tel Avivu 28. července 1953. Doktorka Perlová byla rumunská gynekoložka židovského původu, jejíž rodina byla v roce 1944 rozdělena a deportována do koncentračních táborů. Doktorka Perlová později vydala své vlastní vyprávění o životě v táboře, které nazvala *Byla jsem doktorkou v Osvětimi* (česky nakladatelství Víkend, 2019). Dopis, z něhož cituji, napsala krátce poté, co se v Izraeli náhodou znovu setkala s mou matkou, Magdou Hellingerovou.

V Osvětimi-Březince jsme byli teprve několik týdnů. Tehdy jsem to tak alespoň odhadovala, ale nyní jsem si tím jistá. My – ať už s čísly, nebo bez, degradované bytosti, lidský dobytek – neměli ani ponětí, nechápali jsme, co se okolo nás děje. Co je pravda? A co je klam? Komu máme věřit? Kdo tohle peklo řídí? Jaká pravidla a jaká nařízení předurčují osud v každé jednotlivé minutě a hodině?

Zkrátka jsme nevěděli. Já jsem to nevěděla.

Byla jsem tu uvězněna už šest týdnů. Stála jsem bosá, v rozedraných hadrech na sčítacím nástupu a dívala se. Dívala jsem se kolem, všechno jsem pozorovala. V táboře bylo několik vězňů, kteří veleli ostatním, a jedné takové vězeňkyni se říkalo Lagerälteste.

Začala jsem ji sledovat. Zkoumala jsem ji očima lékařky, psychologky. Pod tvrdými rysy v obličejí – pod nelítostnou tváří, kterou si vnutila z donucení – jsem spatřila strach v jejích očích, třes v jejích prstech a vyžděšené pulzování krve v žilách na jejím krku, které se objevily vždy,

když museli vězni kráčet před dozorkyní či dozorcem z řad SS.

„Kdo je ta žena?“ vyzvídala jsem.

Jednoho večera jsem se za onou Lagerälteste, která se jmenovala Magda, vypravila.

„Kdo jsi?“ zeptala se. „A co ode mě chceš?“

„Jsem lékařka. Potřebovala bych boty a také s tebou chci mluvit,“ odpověděla jsem s obavami a klopila přitom zrak.

„Pojď dál, posad' se. Boty ti seženu, ale nejprve si promluvíme, protože vidím, že jsi inteligentní žena.“

Magda začala mluvit a odkrývat přede mnou složitá a křivolaká pravidla, která v tomto pekle zvaném Osvětim-Březinka panovala. Zasněžila mě do zrudnosti plynových komor a krematorií, do pokusů, které se odehrávaly v bloku 10, do hrůz „trestného“ komanda a podobných institucí. Nyní, o deset let později, si podle mého názoru lidé ani nedokážou představit, že něco takového skutečně existovalo. Přestože to nebylo nijak dávno. Nedokážou si představit, že tímto sadistickým způsobem byly zavražděny stovky Poláků a miliony Židů.

Magda mluvila, šeptala a její tvář se minutu od minuty proměňovala. Tvrdé rysy v jejím obličejí vystřídaly vrásky smáčené slzami.

„Pokaždé si vyberou několik lidí z naší skupiny – zcela náhodně, bez jakéhokoliv smyslu – a přidělí je na takzvané vedoucí pozice. Tito lidé se tak stanou pojítkem mezi vrahy a jejich oběťmi. Proč? Kvůli čemu? Nevíme. Víme jen to, že máme zodpovědnost. Máme zodpovědnost za cokoliv, co se esesmanům nelíbí. Věř mi, je to neskutečně těžké.“

Se sklopenou hlavou pokračovala.

„Ty jsi lékařka. Na to pozor! Nezapomeň, že jsi lékařka. Měj se na pozoru a nezapomeň na to. Ať už Němci řeknou cokoliv, pokaždé je to lež. Za jejich slovy se vždy skrývá nějaké zlo. Tady máš boty. Občas se za mnou zastav, ať můžeme probrat, co bude potřeba. Společně můžeme hodně pomoci.“

Tohle bylo mé první setkání s Magdou. Takto mě uvedla do reality naplněné hrůzou. Měla jsem možnost sledovat ji celý rok a po celou tu dobu jsem ji hluboce litovala. Kdykoliv se vyskytl nějaký problém, šla jsem za ní a ona mi vždy pomohla.

Věděla jsem to už tehdy a jsem o tom přesvědčena i dnes: pozice Lagerälteste byl nesmírně hořký úděl. Zajistit soulad ve skupině čítající 30 až 40 tisíc lidských bytostí degradovaných na úroveň zvířat, udržet mezi nimi pořádek a řád a zároveň plnit dábelské rozkazy dozorců SS...

... Naše Lagerälteste, naše Magda, byla čestný člověk. A jako čestný člověk i bojovala. Děkuji osudu, že byla naše Magda právě taková, že věřila, že se jednoho dne opět stane lidskými bytostmi. Že byla natolik laskavá, že nám vždy a všude pomohla, že nás bránila a že nás zachránila – někdy poněkud drsně a jindy s úsměvem či se zamračeným výrazem ve tváři.

Cítím, že tímto svědectvím splácím dluh a projevuji vděčnost za sebe i za velké množství dalších vězňů, kterým Magda, Lagerälteste v Osvětimi-Březince, prokázala tolik laskavosti.

O b s a h

Doufám, že Magdin příběh bude inspirací pro svět, v němž ta nejušlechtlejší stránka lidského ducha zvítězí a přežije i za těch nejhorších, nejnáročnějších a nejkrutějších podmínek.

Maya Leeová

ČÁST PRVNÍ
MAGDA

Počátek

Seděla jsem ve veliké černé nablýskané limuzíně vedle SS-*Hauptsturmführera* Josefa Kramera, velícího důstojníka nacistického koncentračního tábora Osvětim-Březinka. Kramer měl na sobě působivou šedozelenou uniformu jednotek SS a na hlavě čapku, jejíž pásku zdobil hrozivý symbol *Totenkopf* (umrlčí lebka se zkříženými hnáty).

Psal se květen 1944.

Kramer přijel do Březinky teprve nedávno, avšak předcházel ho jeho pověst – patřil mezi nejnechvalněji proslulé velitele SS. Byl to urostlý muž, vysoký přes 180 cm, a měl nezvykle velké ruce. Povídalo se, že jimi zabil nejednoho vězně. Během následujících dvou měsíců pak dohlížel na příjezd téměř 430 tisíc maďarských Židů, kteří byli do tábora transportováni v neskutěčně přeplněných vagónech. Dohlížel na to, aby byly více než tři čtvrtiny těchto lidí ihned po příjezdu do tábora poslány do továren na smrt a zplynovány. Během tohoto období dosáhl počet vězňů v Osvětimi svého vrcholu a stejně tak kulminovalo i jejich zabíjení. Z celkového bezmála milionu lidí, kteří byli zavražděni v táborech spadajících pod Osvětim, jich téměř polovina zahynula právě během této krátké doby, kdy táboru velel Kramer.

Já byla vězeňkyně. Jako zázrakem už jsem ve vyhlazovacích táborech komplexu Osvětim-Březinka přežila déle než dva roky. Vydržela jsem nemoci a hladovění, surové tresty i týrání. Nejméně třikrát jsem jen o vlásek unikla smrti v plynové komoře. Na levém předloktí jsem měla vytetované číslo „2318“, a právě toto číslo – německy *dreiundzwanzig achtzehn* – se pro většinu dozorců SS stalo mým jménem. Avšak Kramer a několik dalších vysoce postavených esesmanů mě oslovovalo mým skutečným jménem. Takových nás mezi vězni bylo jen velice málo.

Kramerův vůz popojel k nově dokončené části komplexu Březinka, která byla později označována jako „C Lager“ – „tábor C“, úředně sektor B-IIc. Auto zastavilo u hlavní brány a my vystoupili. Předě mnou se do daleka táhly dvě souběžné řady naprosto stejných dřevěných baráků, obehnané vysokým elektrickým plotem. Po obou stranách tohoto komplexu se nacházely další naprosto stejné „tábory“. Řady baráků opakující se jedna za druhou se zdály nekonečné a nevěstily nic dobrého.

Kramer se na mě zpříma podíval. „Tady budete pracovat jako *Lagerälteste*,“ prohlásil.

Lagerälteste. Starší tábora. „Dozorkyně“ celého tábora. Úplný vrchol bizarní hierarchie takzvaných „táborových funkcionářů“. Byla jsem na tuto pozici dosazena, aniž bych se k tomu mohla jakkoliv vyjádřit. A měla jsem se starat o třicet tisíc nově příchozích spoluvězeňkyň. Mým úkolem bylo koordinovat v této soustavě třiceti baráků přiděly jídla a postarat se o hygienu. Do každého z těchto baráků by se dalo pohodlně ustájit přibližně čtyřicet koní, ale teď mělo být v každém z nich nacpáno tisíc žen. A já zodpovídala za to, že se každé ráno ještě před úsvitem a potom znovu odpoledne postaví všechny tyto ženy

do úhledných řad po pěti a že v nich vydrží stát někdy i celé hodiny. Takto totiž probíhal pravidelný *Zählappell* neboli sčítací nástup. Cokoliv se stalo – sebemenší incident, nevhodné chování či nepřítomnost některé vězeňkyně na nástupu –, to vše bylo podle *Lagerführerin* (vrchní táborové dozorkyně SS) Irmy Greseové a jejích dozorkyň moje vina. Kterýkoliv našťvaný či opilý důstojník SS mě mohl jen tak z rozmaru poslat do plynu. Jakékoliv selhání hygieny či propuknutí nemoci během mého velení – a já i ostatních třicet tisíc spoluvězeňkyň z tábora C jsme mohly skončit v krematoriu.

Prohlížela jsem si scenérii táhnoucí se přede mnou a netečně přítom mhouřila oči, v nichž mě štípal všudypřítomný palčivý kouř vycházející z vysokých cihlových komínů, které jsem stěží rozeznávala na blízkém obzoru. Netečně? Netečnost jsem si dovolila projevit před Kramerem. Hluboko ve svém nitru jsem však dusila celou bouři nejrůznějších pocitů, umocňovanou neustále se opakujícími prožitky, které jsem poslední dva roky zakoušela každý den. Strach, který nám vězňům ovládal každou minutu každého dne. Ochromující obavu o životy – o tisíce životů –, o nichž jsem věděla, že budou ztraceny, ať už udělám cokoliv. A rozhodnutí pokračovat v tom, o čemž jsem byla přesvědčena, že je mým posláním: zachránit tolik životů, kolik jen dokážu. Navzdory všemu.

* * *

Mezi mé nejranější vzpomínky patří jedna na to, jak jsem se postavila muži v uniformě. Nejsem si tedy jistá, zda si tu událost opravdu pamatuji já sama, protože mi byly teprve tři roky.

Možná si to pamatuji jen proto, že mi to někdo vyprávěl. Vybavuji si zářivě červené šaty, které jsem s umíněností tříletého batolete odmítala svléknout, abych si místo nich oblékla něco jiného. Hluku ve vedlejší domě jsem si nevšímala. Normálně by na tom nic nebylo, ale v té době bylo spojení židovského původu a červené barvy nebezpečné.

Psal se rok 1919 a od bolševické revoluce, při níž se v Rusku dostali k moci komunisté ověnění rudými prapory, uběhly dva roky. Nově vzniklé demokratické Československo, které se zrodilo po pádu rakousko-uherské monarchie během první světové války, patřilo mezi spojenecké země odhodlané svrhnout bolševický režim. Protikomunistická nálada ve společnosti nabírala na síle a v mnohých evropských zemích se pořádal hon na ty, kteří byli podezříváni z podpory komunismu. Na základě konspirační teorie, která vinila Židy z rozpoutání Ruské revoluce, byli za původce celého tohoto „zločinu“ označováni právě Židé.

V mém rodném městečku Michalovce na východě Československa se začaly šířit zprávy, že budou Židé popravováni, protože jsou to komunisté. Delegace michalovských Židů se tedy vypravila za naším sousedem panem Elefantem, který se v celé komunitě těšil velké vážnosti, a prosila ho, aby jim pomohl. Pan Elefant souhlasil, že je ukryje, avšak vysoce postavení čeští funkcionáři se o jeho odboji dozvěděli a přikázali mu, aby Židy vydal. Poté co pan Elefant odmítl, vtrhli funkcionáři do jeho domu. Všechny, kteří se v domě schovávali, vyvlekli ven, postavili ke zdi a zastřelili.

U nás doma jsem si svůj vlastní maličký odboj vedla já. Moje maminka, kterou pravděpodobně znepokojil hluk v sousedním domě, se nakonec podvolila a nechala mě, ať si obleču své

oblíbené šaty. O chvílku později vtrhnul do našeho domu jeden z českých funkcionářů, kteří pátrali po dalších židovských komunistech. První, co spatřil, byly mé zářivě rudé šaty. Hned za ním přiběhl i pan Elefant, který se stále snažil funkcionáře přesvědčit, že jsou Židé nevinní, a Židy zachránit.

Můj pohled upoutaly třpytivé knoflíky a všemožné nášivky na funkcionářově uniformě. Strach, který se vznášel v místnosti, jsem samozřejmě nevnímala, a tak jsem k tomu cizímu muži vztáhla ručičky. On mému přání vyhověl a zdvihl mě do náruče. Já začala cosi žvatlat, u toho jsem si hrála s knoflíky na jeho uniformě a prstíky mu přejížděla po jeho zachmuřeném obličejí.

Pan Elefant a moje matka jen užasle přihlíželi. Po několika minutách mě funkcionář pohládl po ruce, postavil mě zpět na zem, rozloučil se s panem Elefantem a poté, co svolal své muže, všichni odešli.

„Moc se omlouvám, pane Elefante,“ naříkala moje matka. „Nechtěla jsem, aby si na sebe brala tyhle červené šaty, ale ona si to nedala vymluvit.“

„To je v pořádku,“ odpověděl pan Elefant. „Vašemu děvčátku se podařilo toho důstojníka zaujmout natolik, že tím zachránilo těmto ubohým vyděšeným lidem život.“

Narodila jsem se o tři roky dříve, 19. srpna 1916, Ignácovi a Bertě Hellingerovým. Byla jsem jejich druhé dítě a zároveň jediná dcera.

Ve svých nejranějších vzpomínkách vidím svou maminku jako šťastnou mladou ženu, neustále zpívající úryvky z oper, které jako dítě navštívila v Budapešti. Měli jsme rozlehlou zahradu, která byla vždy plná ovoce a zeleniny, a ona v létě pokaždé vstávala časně zrána a sklízela brambory, kukuřici, rajčata... zkrátka

cokoliv, co se zrovna urodilo. Já jsem s oblibou lezla po stromech a snažila se utrhnout to nejšťavnatější ovoce. Byly dny, kdy jsem na jednom stromě snídala, na dalším obědvala a na jiném zase večerela. Maminka celé dny vařila nebo pekla domácí chléb či *chalu* – zaplétané pečivo, které se jedlo o šabat. Díky zahradě jsme vždy měli dostatek jídla a moje maminka se o něj ochotně dělila se všemi našimi sousedy. Jakmile se někdo ocitl v nouzi, okamžitě mu spěchala na pomoc.

Jednou, byla jsem ještě docela malá, jsem šla navštívit jednu ze svých kamarádek. Všimla jsem si, že kamna u nich v kuchyni jsou vyhaslá a nic se na nich nevaří. Když jsem se vrátila domů, řekla jsem to mamince, která zrovna připravovala jídlo na šabat. Okamžitě se zarazila a prohlásila: „Zítřka je šabat a oni nemají co jíst. Doneseme jim nějaké potraviny, aby si mohli uvařit.“

Když jsme vyrazily, pokračovala: „Paní Finfitterová je velice milá, ale je příliš hrdá na to, aby si od někoho vzala jídlo. Já tedy půjdu dovnitř a budu si s ní povídat a ty jí mezitím tohle donesíš do kuchyně.“

Když jsem pak na lavici v kuchyni Finfitterových pokládala sáček s kousky slepice, slepičím sádlem a trochou cukru, rozléval se mi v hrudi jakýsi pocit klidu a hrdosti.

Jindy se mi jiná kamarádka svěřila, že se u nich doma jí suchý chléb bez másla a že nemají ani mléko. Její otec onemocněl tuberkulózou, a celou rodinu tak živila jen jedna z jejích starších sester. Běžela jsem domů za maminkou a vše jsem jí pověděla. A ona mě poslala, abych jim zanesla cukr, máslo, mléko a trochu husího masa na polévku.

Můj tatínek pocházel z početné, desetičlenné rodiny. Když mu bylo nějakých dvacet pět let, změnil povolání a z účetního

se stal učitelem. Poté co jeho předchůdce zemřel, se mu podařilo získat na místní škole pozici učitele židovské historie. Vydal se kvůli tomu na cesty, při nichž navštívil mnoho posvátných míst a studoval židovské dějiny. Pak se vrátil zpět domů do Michalovců, kde nastoupil do svého nového zaměstnání. Krátce poté, co takto získal určité postavení, požádal o ruku tehdy sedmnáctiletou Bertu Burgerovou. Původně učil v jediné židovské škole, která tehdy v Michalovcích byla, ale jak se během následujících let město rozrůstalo a otevíraly se nové církevní školy, učil i v nich. Začal učit také němčinu, protože to byl jazyk, který dobře uměl, a navíc byla němčina v té době populární. (I mě učil německy, přestože ani jednoho z nás tehdy vůbec nenapadlo, jak se mi to později bude hodit.) Později začal učit i dospělé, kteří neuměli číst nebo psát. Díky jeho laskavosti a velkorysosti se těmto lidem podařilo překonat pocity studu, které kvůli své negramotnosti cítili. Všechny tyto aktivity mu zabíraly spoustu času, a tak se mnohdy přišel večer domů jen najíst a poté odcházel zpět do práce.

Ignác se v Michalovcích těšil velké vážnosti a udržoval styky s vlivnými členy obce. Znal se osobně se starostou panem Alexou, a ačkoliv byl sám zbožný žid, často byl v kontaktu i s vedoucími představiteli řeckokatolické i římskokatolické církve, které ve městě sídlily. Všichni tito respektovaní lidé zastávali svobodu vyznání a shodovali se, že by židé a křesťané měli být schopni žít vedle sebe v míru.

Měla jsem čtyři bratry: Max byl starší než já, zatímco Ernest, Eugen a Artur byli mladší. S výjimkou Artura jsem se s nimi většinu dní příliš neviděla, protože každý den časně ráno odcházeli do *chederu*, kde se učili židovské dějiny a náboženství, a poté

do školy. Mou nejbližší kamarádkou byla Marta, sirotek zhruba mého věku, která bydlela u nás. Martin otec padl ve Velké válce a její matka a babička zemřely nedlouho poté žalem. Veškerá péče o Martu tak padla na starého dědečka, pro něhož však byl tento úkol příliš náročný, a tak se Marty ujali moji rodiče. Vyrostaly jsme jako sestry.

Kromě nás sedmi a Marty bydleli v našem domě často i internátní žáci, kteří nemohli odjet v pátek před šabatem domů. Přes týden u nás také bydlela švadlena z vedlejší vesnice, protože se nehodilo, aby svobodné děvče bydlelo v cizím městě samo. Mně i mé mamince ušila spoustu překrásných šatů. A nakonec tu byli hosté, kteří s námi v páteční večery sedávali u stolu a slavili šabat nebo k nám přišli oslavit židovské svátky. Byli to buď naši přátelé, či návštěvy ze školy nebo rodiny, které se ocitly v nouzi. Naštěstí jsme měli v domě spoustu místa. Původní dům postavil můj tatínek a v následujících letech, jak bylo potřeba, ho postupně, místnost po místnosti, zvětšoval. O sobotách jsme navštěvovali rozvětvené příbuzenstvo Hellingerových, kteří bydleli po celých Michalovicích. Chodívali jsme jim popřát „*šabat šalom*“.

Bydleli jsme ve velice pěkné čtvrti, která byla plná dětí, židovských i nežidovských, a poblíž žilo i naše široké příbuzenstvo. Otec nežidovské dívky, která bydlela v sousedním domě, udělal v plotě vrátka, abychom mohly já, Marta a jeho dcera volně přebíhat z jedné zahrady do druhé. Společně s další dívčí partou jsme neustále podnikaly něco zajímavého. Vymýšlely jsme divadelní představení, zpívaly jsme, tančily nebo jsme hrály různé hry. Někdy se k nám přidali i kluci.

Škola mě bavila a učila jsem se docela dobře. Odpoledne jsem pomáhala s učením některým svým spolužákům, přičemž jedním z nich byl i syn místního starosty. Ve škole nebyl zrovna nejpilnější, ale stali se z nás dobří kamarádi a díky mně se začal na učení o trochu víc soustředit. Jeden rok jsme spolu secvičili proslov, který jsme přednesli při oslavách narozenin tehdejšího milovaného prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Byla to událost, kterou sledovalo celé město, a pan starosta byl velmi pyšný, že se jeho syn tímto způsobem zapojil.

Žila jsem pestrý a bohatý život a naplno jsem si užívala svobody, kterou mi poskytovalo bezpečné prostředí plné hojnosti.

* * *

Můj tatínek byl velmi hrdý na své židovské kořeny. Místo klasických pohádek na dobrou noc mi obvykle vyprávěl příběhy z židovských dějin. Tyto příběhy ve mně zasely zájem o sionismus, který se ještě více prohloubil začátkem mého dospívání, kdy na naši školu nastoupil polský učitel hebrejštiny.

Tehdy jsem hebrejsky vůbec neuměla, a když jsem jednou přišla domů, vyprávěla jsem tatínkovi: „K nám do školy přišel nějaký milý pán a učil nás říkat *lo šam*.“

„Asi máš na mysli *šalom*,“ zasmál se tatínek.

„Ano, to je ono,“ přitakala jsem. „*Šalom*.“

Tento nový učitel zavedl na škole různé zájmové aktivity, jako například divadlo a zpěv, a nakonec nás přivedl i do *mo'adonu*, sionistického klubu mládeže. Tam mě to opravdu bavilo a brzy jsem se aktivně zapojovala. Moje nadšení nezůstalo bez odezvy a já byla brzy jmenována do role *menahélet* – vedoucí

a organizátorky. Dostala jsem na starost malé děti, a tak jsem to teď byla já, kdo těmto dětem vyprávěl příběhy z židovských dějin a kdo jim tvrdil, že my Židé budeme mít jednoho dne svou vlastní zemi. Později jsem se stala *menahélet* starších dětí a nakonec jsem vedla celý *mo'adon*.

Brzy jsem pochopila, že když nějaká organizace najde člověka, který je nadšený a schopný, velice rádi využijí jeho zapálení a dovedností. Já vstoupila do hnutí sionistické mládeže Ha-Šomer ha-ca'ir, kterému jsme říkali židovští skauti, a ze všech sil jsem společně s nimi podporovala organizace Keren ha-jesod a Keren kajemet le-Jisra'el. Tyto organizace se snažily získat finanční prostředky a podporovaly Židy, kteří se usadili na území, kde později vznikl Izrael.

Rychle jsem se naučila organizovat lidi a rozhodně mi nechyběla *chucpe*, když bylo zapotřebí požádat o pomoc někoho mnohem staršího, než jsem byla já sama. Ačkoliv jsem byla teprve mladá, dospívající dívka, vydala jsem se do bezmála 400 km vzdáleného Trenčína na západě Slovenska, abych tam zřídila pobočku Ha-Šomer ha-ca'ir. Seznámila jsem se tam se třemi milými členy městské rady. Nebyli to Židé, a tak jsem jim jen řekla, že zakládám nový skautský oddíl. Navrhla jsem, že by se dala uspořádat fundraisingová akce, při níž by se vztyčil stožár s vlajkou a na něj by se zaznamenávalo množství vybraných peněz. Návštěvníci by dostali žluté hřebíčky a štítek se svým jménem a při slavnostním zahájení by každý z nich zatloukl svůj hřebíček na příslušnou značku na stožáru, a označil tak výši svého příspěvku. Radním se můj nápad velice líbil a hned mi sami za sebe přislíbili štědré finanční dary. Což bylo důležité, protože já jsem pak mohla obejít místní Židy a ukázat jim, kolik nám přispěli

lidé, kteří sami nejsou židovského původu. Židé se pak samozřejmě snažili tyto příspěvky trumfnout, a tak jsem ve výsledku vybrala mnohem víc. Zapojila jsem i místní učitelku šití, která nám darovala látku na ušití vlajky a svým žačkám nařídila, aby na ni vyšily náš znak. Nakonec jsem ještě přemluvila místního kovotepce, který nám vyrobil zmiňované hřebíčky. Uspořádali jsme honosný obřad, který měl velký úspěch, vztyčili jsme vlajku a založili novou skautskou odnož.

Kromě toho jsem zorganizovala i mnoho oslav svátků Purim a Chanuky a také několik plesů. Cílem všech těchto akcí bylo získat finance. Na jednom z těchto plesů – tehdy mi mohlo být nějakých šestnáct nebo sedmnáct let – ke mně přišel jakýsi muž a požádal mě o tanec. Já mu řekla, že netančím, což byla částečně pravda – organizace Ha-Šomer ha-ca'ir tanec nijak nepodporovala. Jedinou výjimkou byl tanec *hora*, židovská verze tradičního východoevropského tance, během něhož utvoří všichni tanečníci jeden veliký kruh. Tento muž ale došel za vedoucím organizace, pro niž jsme vybírali peníze, a řekl mu, že pokud si s ním zatancuji, on nás na oplátku finančně podpoří. Já ale i tak odmítla s tím, že zkrátka nebudu tancovat s nikým. Muž však nabízenou částku navyšoval tak dlouho, až nakonec vedoucí prohlásil: „Podívej, kolik nám nabízí za to, že si s ním půjdeš zatančit. Co ti to udělá, když mu věnuješ jeden tanec?“ A tak jsem šla. Ten tanec jej vyšel opravdu draho!

Když mi bylo asi sedmnáct, zúčastnila jsem se také *hachšary* neboli „přípravy“, což byl tréninkový program pro mladé sionisty. Jeho cílem bylo naučit nás manuální dovednosti, které jsme měli později využít v Palestině, především v *kibucích*. Já jsem zamířila do Bratislavy, kde jsem pracovala v továrně specializující

se na ozdobné parkety. Továrnu vlastnil chlapík židovského původu jménem Wolf, ale z nějakého záhadného důvodu jsem byla jeho jediným židovským zaměstnancem. Ostatní dělníci mě trochu šikanovali. Nejdřív proto, že jsem místo pracovního oblečení, které nosili všichni ostatní, chodila v hezkých šatech, ale jejich chování se nezměnilo ani poté, co jsem se začala oblékat také do pracovního. Rozhodla jsem se, že si budu hledět svého a tvrdě pracovat – po továrně jsem neustále prakticky běhala – a nějak to tam zvládnou.

Podobně jako mnoho dalších dospívajících dívek jsem i já v tomto věku hodně diskutovala se svým otcem. Naše debaty se točily převážně kolem sionismu. Tehdy totiž tradiční náboženská židovská obec, Yiddische Gemeinde, považovala sionistické hnutí za spolek, jenž usiluje o určitou formu sektářského nacionalismu, který má jen velice málo společného s židovskou vírou. Nacionalistické tendence v Evropě už měly na svědomí rozpoutání Velké války a nyní opět sílily. Přestože můj otec cíle sionistů podporoval, domníval se, že je zároveň zapotřebí jisté opatrnosti a menší urputnosti. Já však měla zjevně jiný názor. „Je nesmírně důležité, abychom teď pracovali, všechno potřebné zorganizovali, odjeli do Palestiny a začali odtamtud. Až budeme mít svůj vlastní nový stát, je potřeba, aby tam někdo byl.“ Naše debaty byly velice živé a někdy i dost hlasité, ale naštěstí jsme měli dostatek soudnosti, abychom nakonec byli vždy schopni respektovat postoj toho druhého.

Sionismus však nebyl natolik velký projekt, aby vyčerpal veškerou mou energii. Když mi bylo šestnáct nebo sedmnáct, usoudily jsme s Martou během letních prázdnin, že Michalovce potřebují mateřskou školu, která by malým dětem nabídla přes